

ELEKTRONIKA

Viera Stopjaková (viera.stopjakova@stuba.sk)

Ústav elektroniky a fotoniky

FEI STU

TRANZISTORY

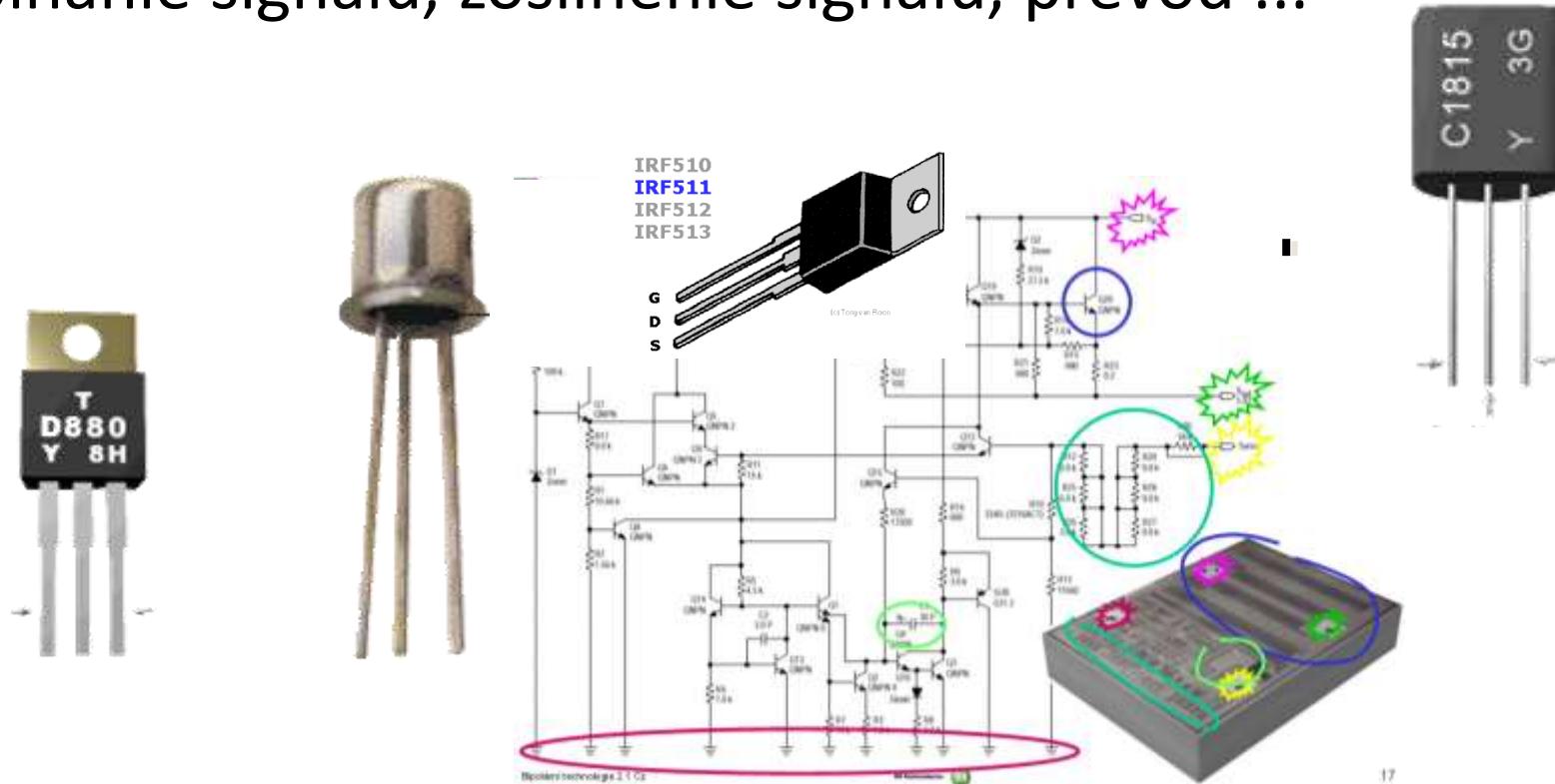
Prednáška

3

Tranzistory

- 3(4)-elektródový polovodičový aktívny prvok

Použitie: spínanie signálu, zosilnenie signálu, prevod ...

Rozdelenie tranzistorov

■ Bipolárne tranzistory (BJT)

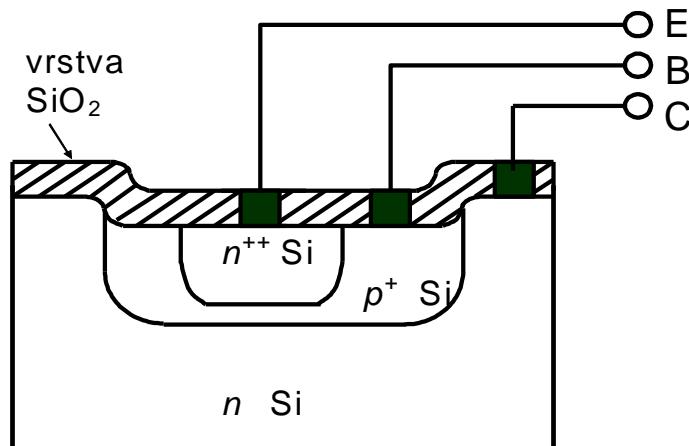
- pracujú na princípe injekcie a extrakcie voľných nosičov náboja v polovodiči (*BJT – Bipolar Junction Transistor*)
- na činnosti sa podieľajú oba typy nosičov náboja: **elektróny aj diery**

■ Unipolárne tranzistory (FET)

- pracujú na princípe zmeny elektrickej vodivosti kanála pomocou priečného elektrického poľa (*FET – Field Effect Transistor*)
- na činnosti sa podieľa len jeden typ náboja
  - iba elektróny alebo iba diery

Bipolárny tranzistor

Tvoria ho 3 oblasti rôzneho typu vodivosti usporiadane za sebou v jednom monokryštáli polovodiča (npn, pnp)

Krajné oblasti/elektródy – emitor a kolektor

nie sú navzájom prepojené

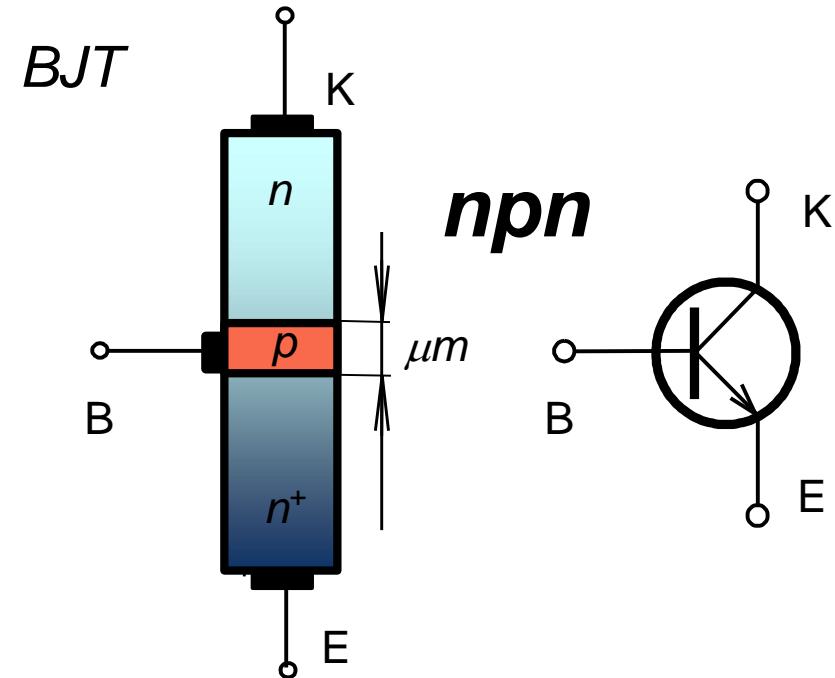
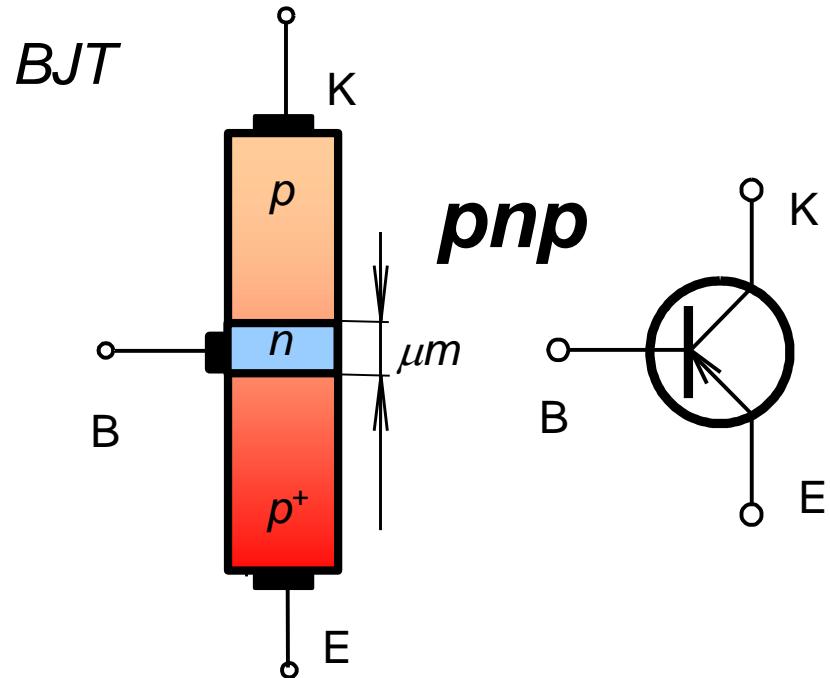
- sú rovnakého typu vodivosti
- emitor je **najvyššie (n++) dopovaná** a kolektor **najnižšie dopovaná** oblasť BJT

Stredná oblasť/elektróda – báza

je veľmi tenká, rádovo 1 μm

- vysoko dopovaná

Typy bipolárneho tranzistora

Prierez štruktúry a schematické značky BT typu

a) **pnp**

b) **npn**

Princíp činnosti BJT

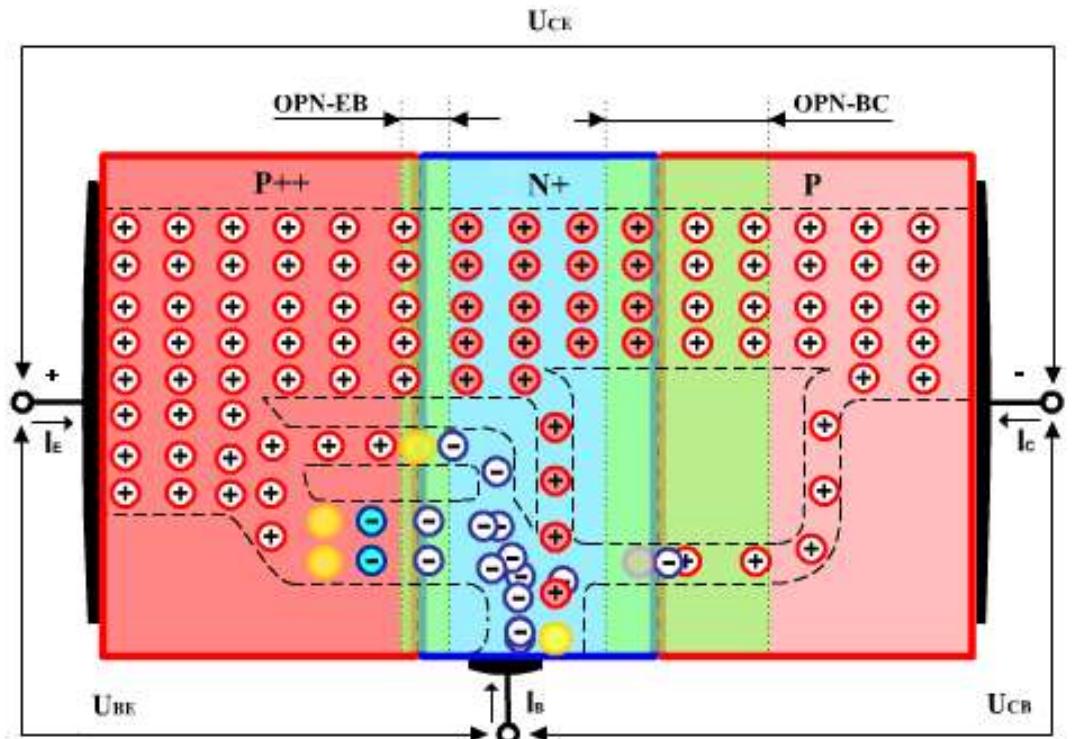
Princíp činnosti

- **E-B priepustne polarizovaný PN**
  - Nosiče sú injektované z emitora do bázy
- **K-B záverne polarizovaný PN**
  - Iba malý počet nosičov rekombinuje v oblasti bázy, ale väčšina nosičov je “vyťahovaná” elektrickým poľom do kolektora

Prúd emitora sa rovná súčtu prúdov
kolektora a bázy

$$I_E = I_C + I_B$$

- - majoritný elektrón
- - minoritný elektrón
- - rekombinácia
- - majoritná diera
- - minoritná diera
- - generácia

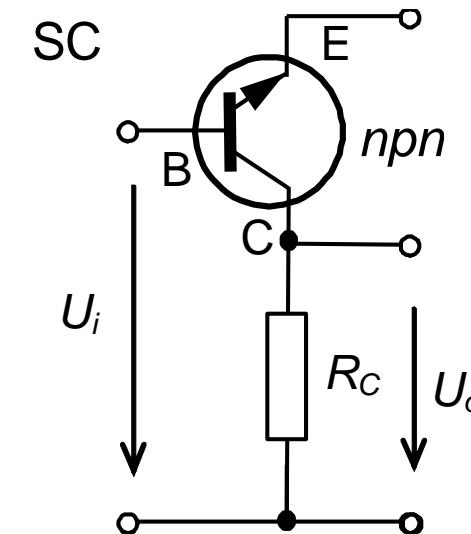
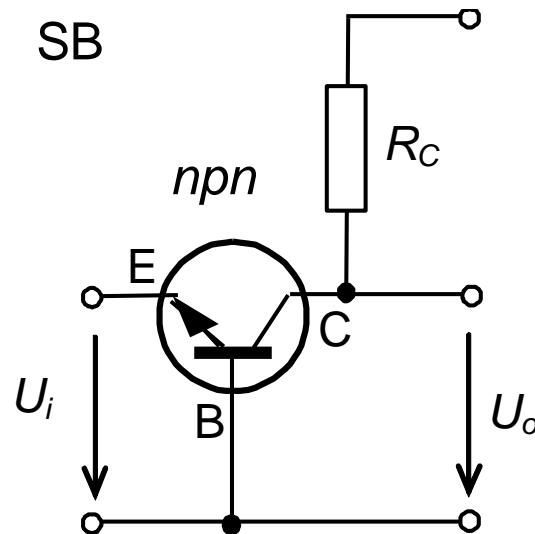
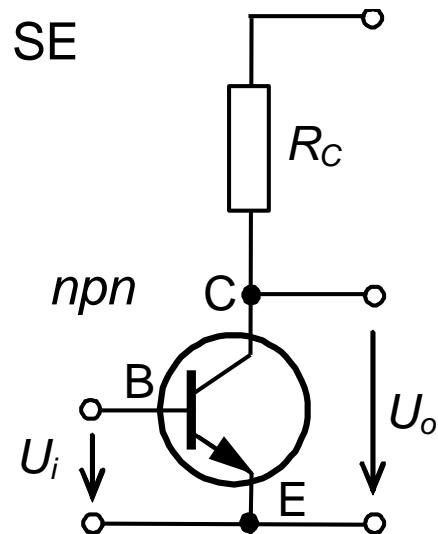
Režimy činnosti BJT

■ 4 režimy činnosti

- **Nevodivý režim** – oba *pn* priechody sú polarizované záverne.
Tranzistorom prechádzajú len zvyškové zväčša **zanedbateľné** prúdy.
- **Nasýtený režim** – oba *pn* priechody sú polarizované priepustne.
Tranzistorom prechádzajú pomerne **veľké konštantné** prúdy
(saturovaný stav, saturácia).
- **Aktívny režim** – B-E *pn* priechod je zapojený priepustne a B-K záverne.
Je to **pracovné zapojenie**, tranzistorom tečú pracovné prúdy.
- **Inverzný režim** – B-E *pn* priechod je polarizovaný záverne a B-K priepustne.
Funkcie emitorového a kolektorového obvodu sú zamenené.

Základné zapojenia BJT

- Tri možné spôsoby
  - podľa toho, ktorá elektróda je spoločná pre vstup aj výstup.

Zapojenie so spoločným emitorom najviac je používané v praxi

Prúdový zosilňovací činitel' α a β

■ Prúdový zosilňovací činitel' α

- Definovaný pri zapojení SB

$$\alpha = \frac{I_C}{I_E}$$

V praxi sa pohybuje okolo 1 (0,98 až 0,99)

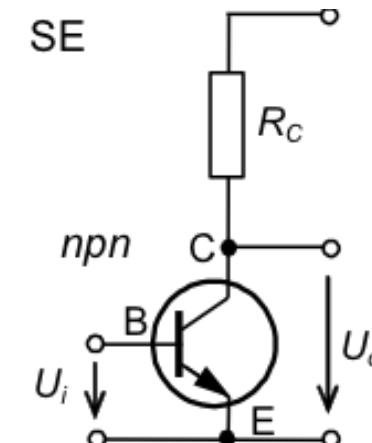
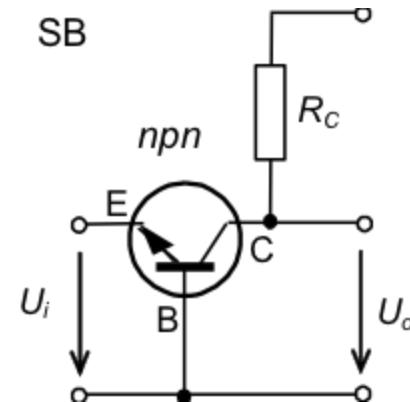
■ Prúdový zosilňovací činitel' β

- Definovaný pri zapojení SE

$$\beta = \frac{I_C}{I_B}$$

V praxi sa pohybuje okolo 10 až 1000

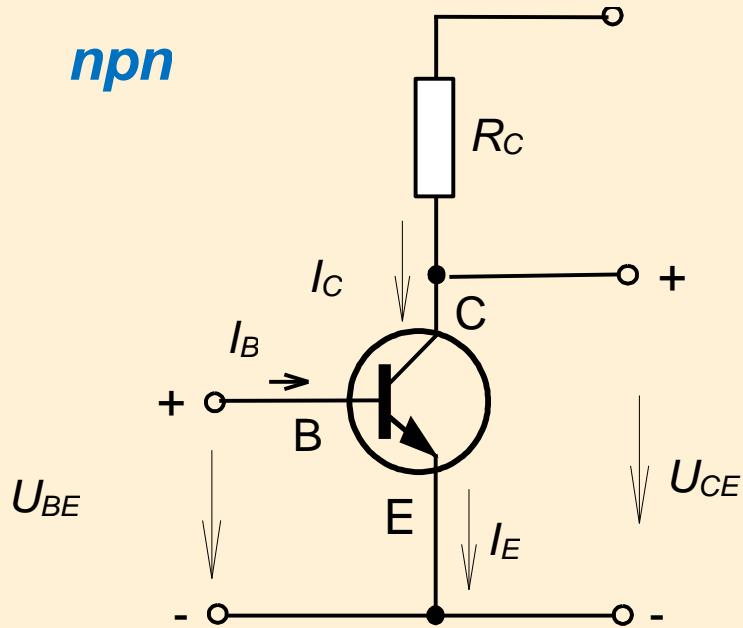
V praxi využívané ako **zosilňova**

V-A charakteristiky BJT

- Bipolárny tranzistor v zapojení SE

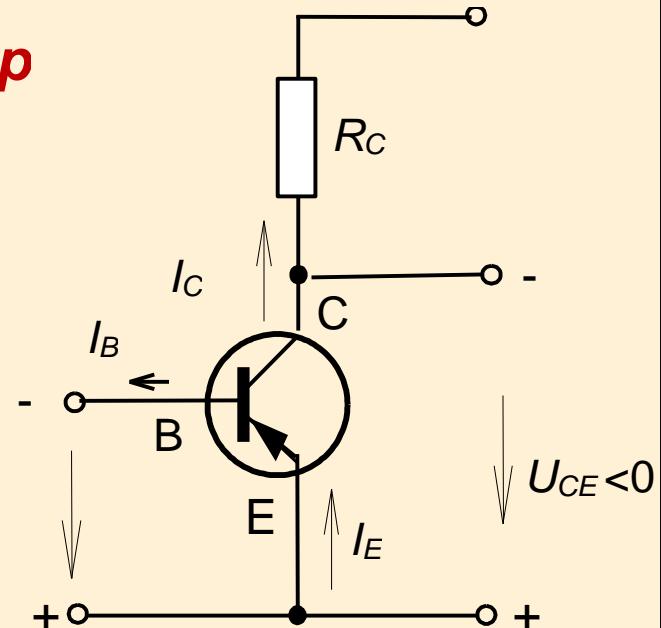
npn

U_{BE}

BJT typu *npn*

pnp

$U_{BE} < 0$

BJT typu *pnp*

Schémy zapojenia
+ polarizácia

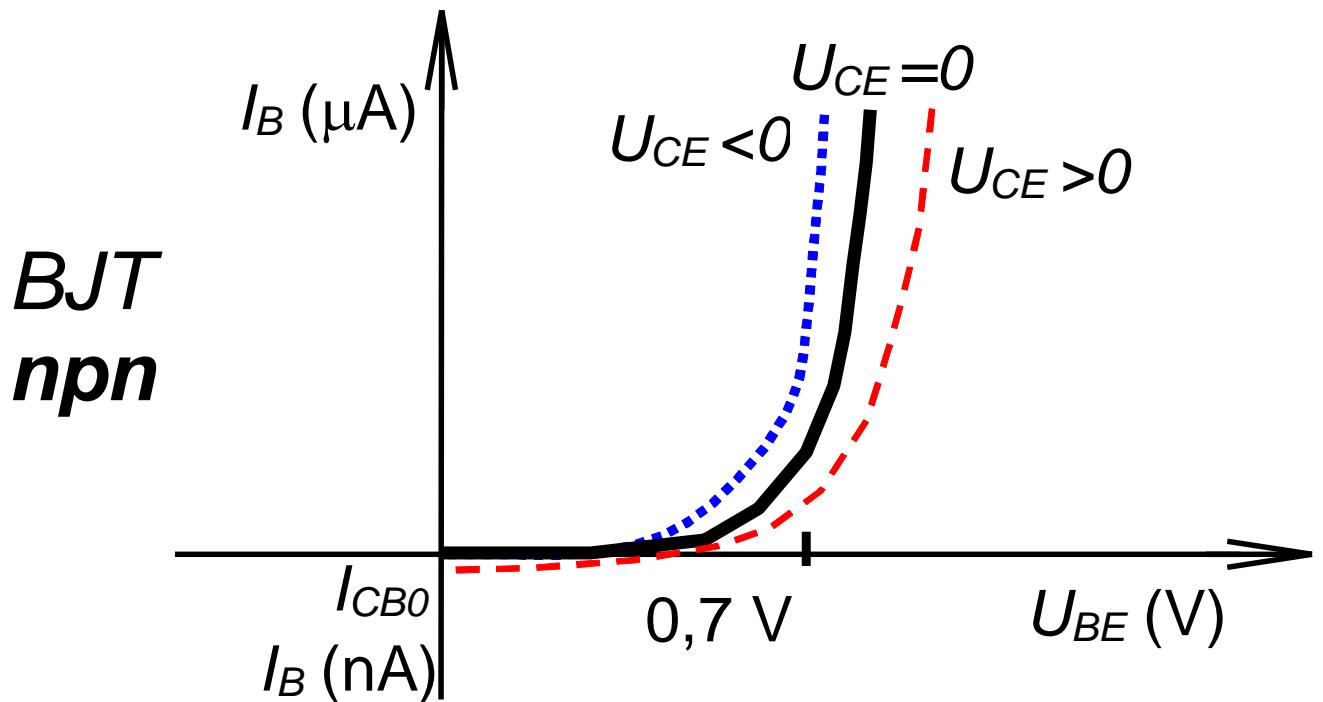
V-A charakteristiky BJT

- Vstupná V-A charakteristika

$$I_B = f(U_{BE}) \mid U_{CE} = \text{konst.}$$

V-A charakteristika
prechodu E-B

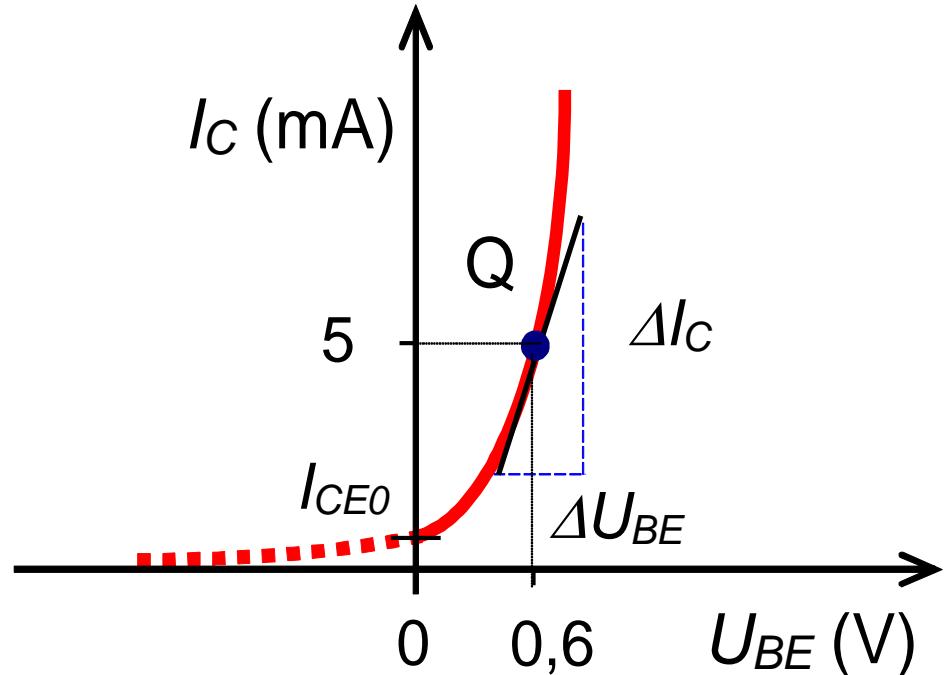

V-A charakteristiky BJT

Prevodové V-A charakteristiky

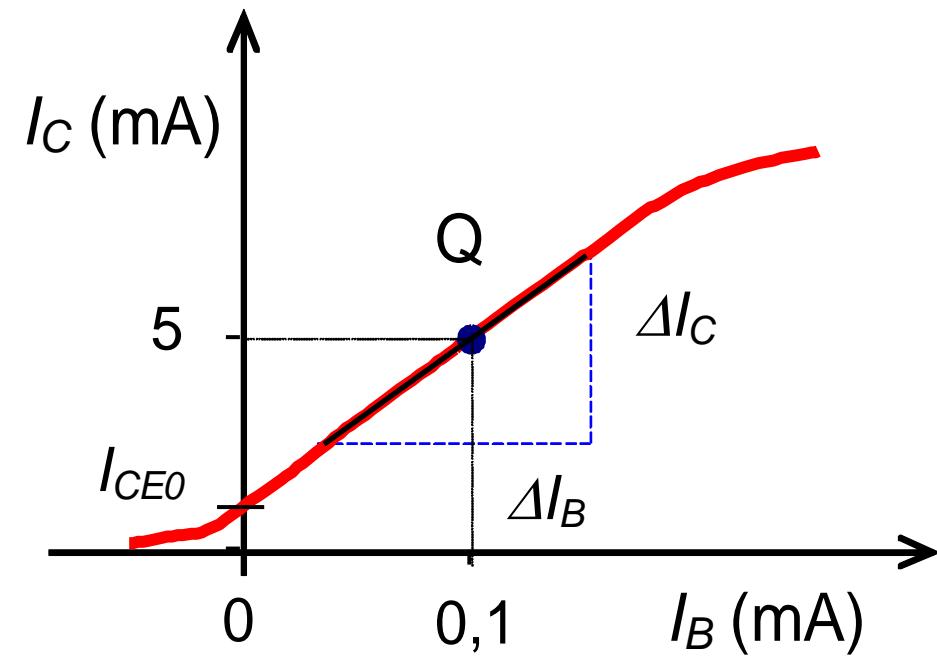
Napäťová prevodová V-A charakteristika

$$I_C = f(U_{BE}) \mid U_{CE} = \text{konst.}$$

Prúdová prevodová V-A charakteristika

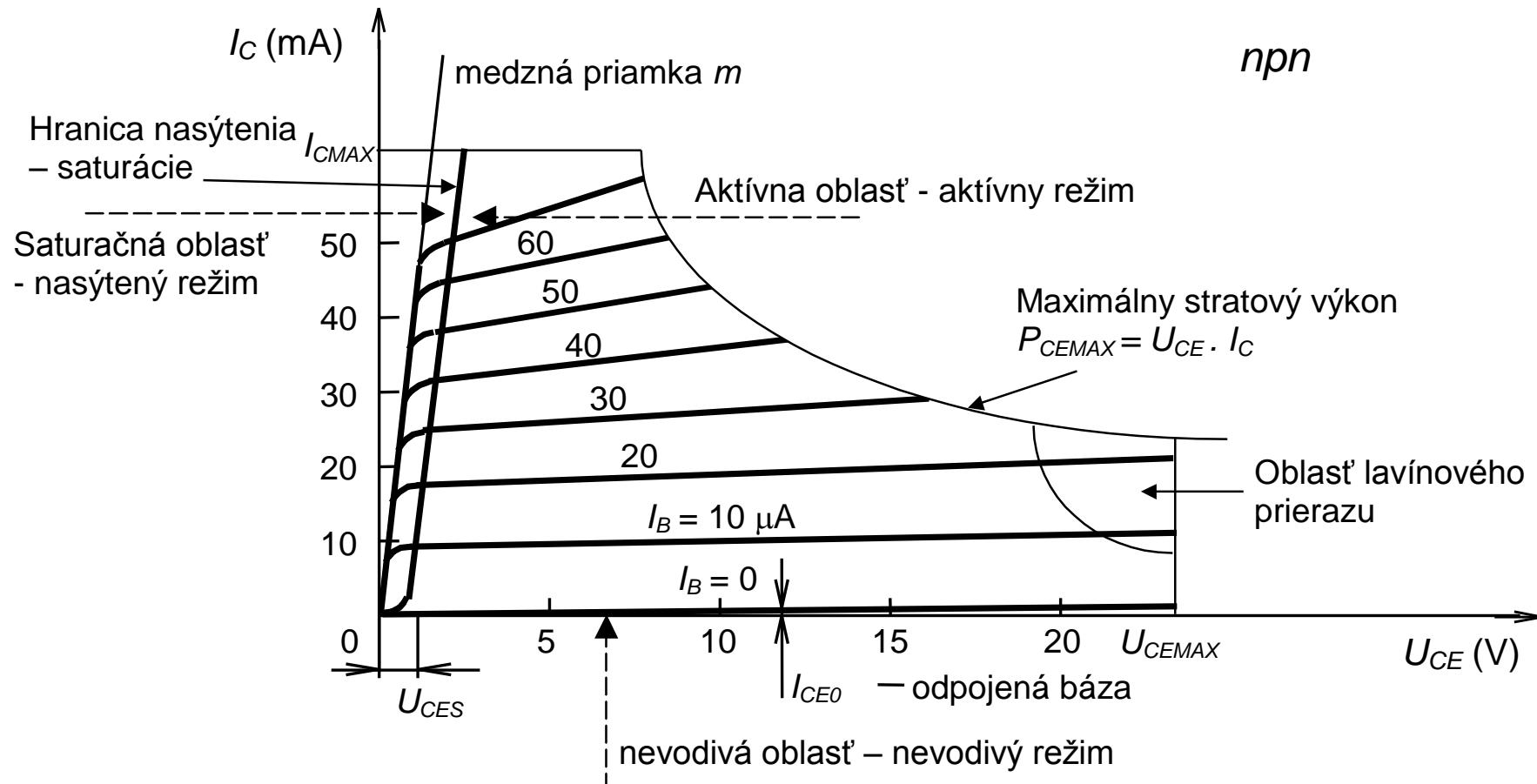
$$I_C = f(I_B) \mid U_{CE} = \text{konst.}$$

V-A charakteristiky BJT

Výstupné V-A charakteristiky

$$I_C = f(U_{CE}) \mid I_B = \text{konst.}$$

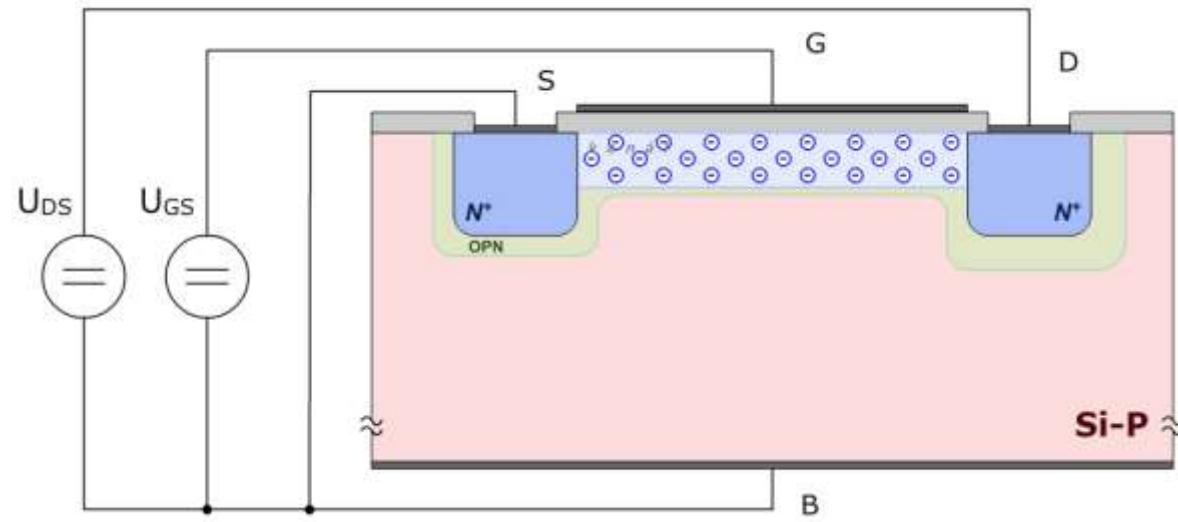
Unipolárny tranzistor - FET

■ *Field Effect Transistor* (Tranzistor riadený EP)

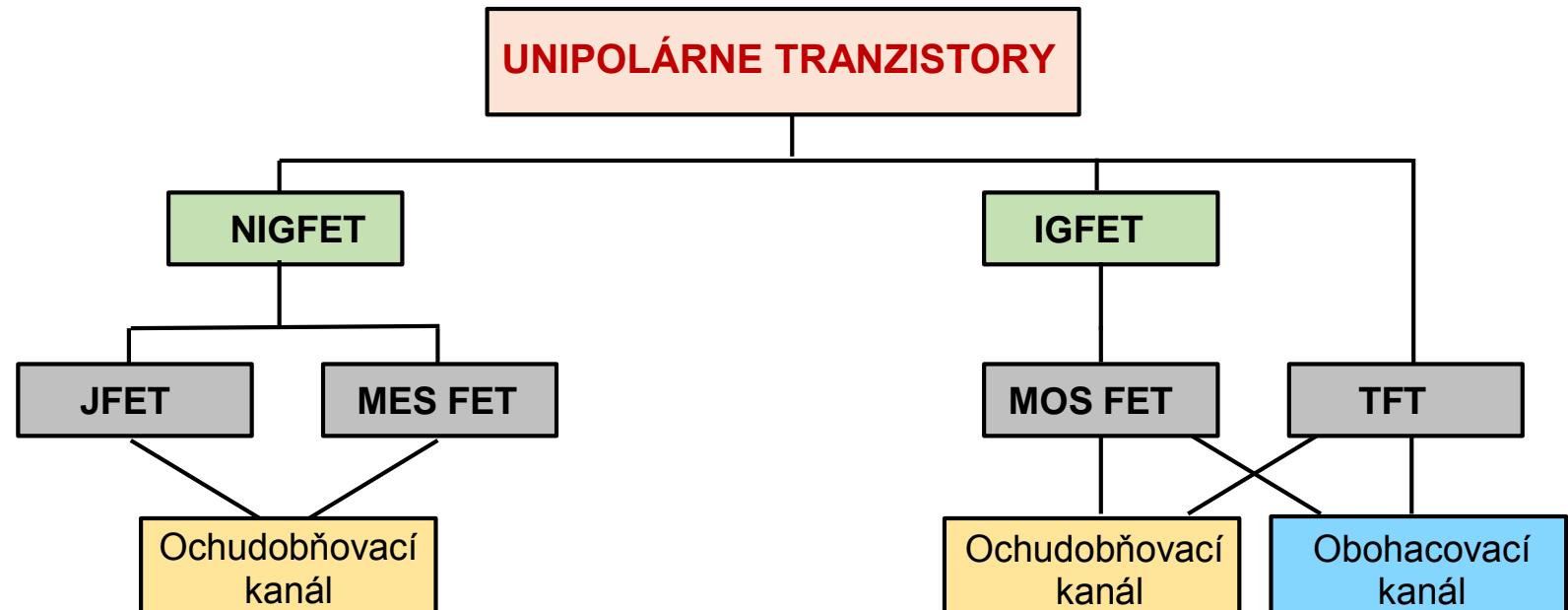
Polovodičová súčiastka využívajúca **vplyv priečneho elektrického poľa** na prechod prúdu polovodičom

○ 4 elektródy (v diskrétnnej forme vyvedené iba 3)

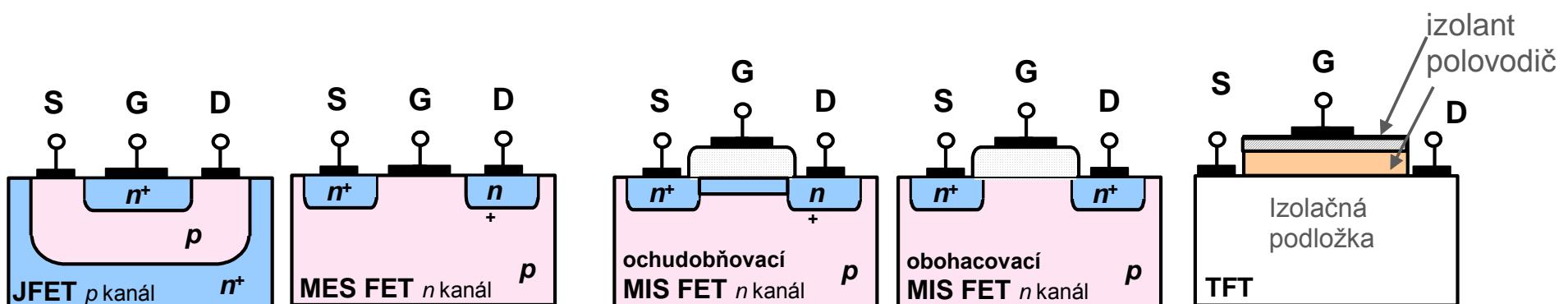
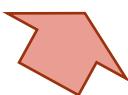
- Hradlo (*Gate*)
- Emitor (*Source*)
- Kolektor (*Drain*)
- Substrát (*Bulk/Body*)

Unipolárne tranzistory - rozdelenie

MOS FET
najčastejšie
využívaný v IO

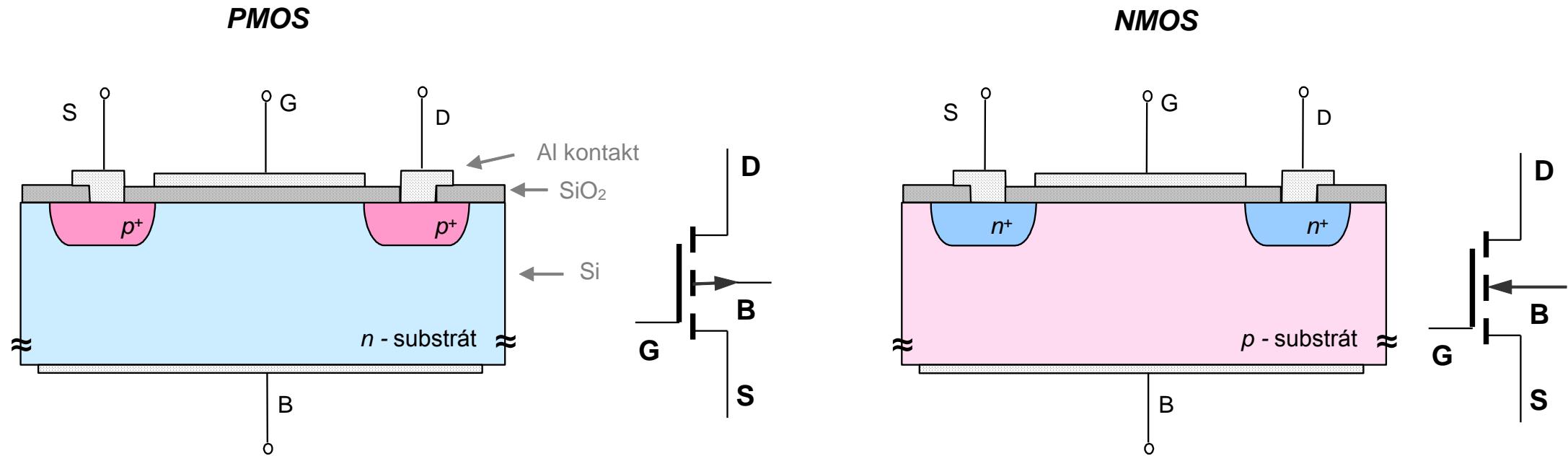

MOS FET tranzistor

- **MOS FET (*Metal-Oxid-Semiconductor Field Effect Transistor*)**
  - FET s hradlom izolovaným od kanála izolačnou vrstvou **oxidu** (napr. SiO_2)
- **Typy MOS FET podľa štruktúry**
  - **s indukovaným kanálom (obohacovací typ)**
  - **so zabudovaným kanálom (ochudobňovací typ)**
- **Typy MOS FET podľa vodivosti kanála**
  - N-kanál
  - P-kanál
- Používajú sa v digitálnych IO s vysokou hustotou integrácie
  - procesory
  - pamäte
  - podporné IO

MOS FET s indukovaným kanálom

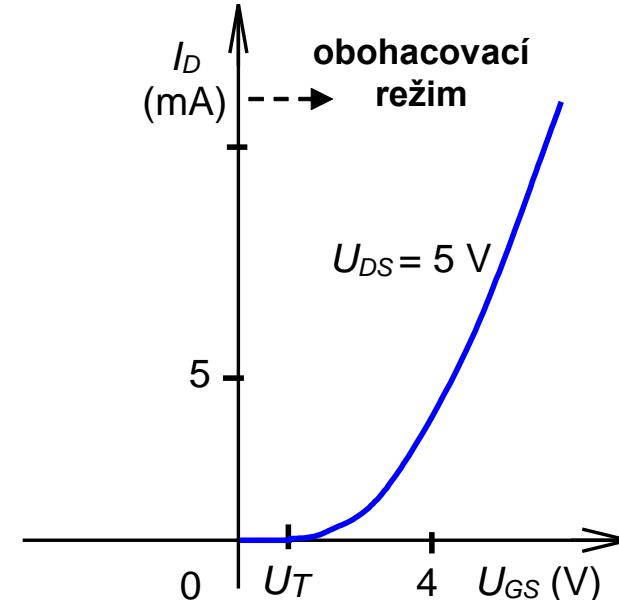
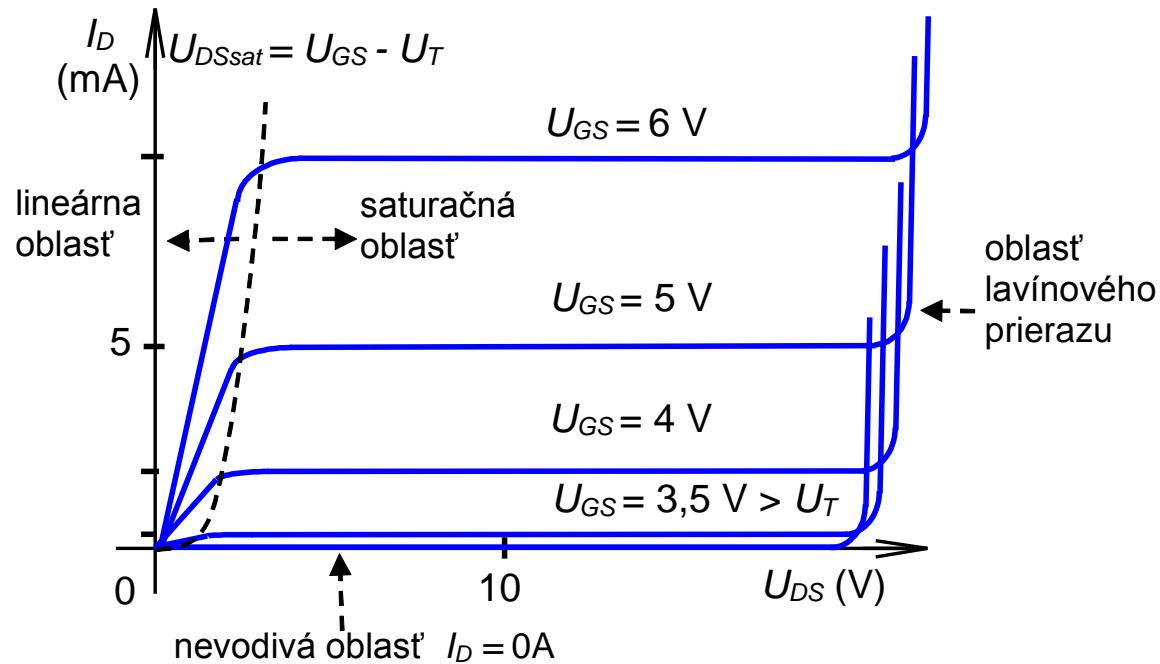
- Na hradlo musí byť pripojené napätie, aby sa **vytvoril kanál** v podpovrchovej oblasti polovodiča a mohol **tieciť prúd** medzi kolektorom a emitorom

Pripojením napäcia U_{GS} sa vytvorí vodivý kanál
medzi emitorom a kolektorom

V-A charakteristiky MOS FET

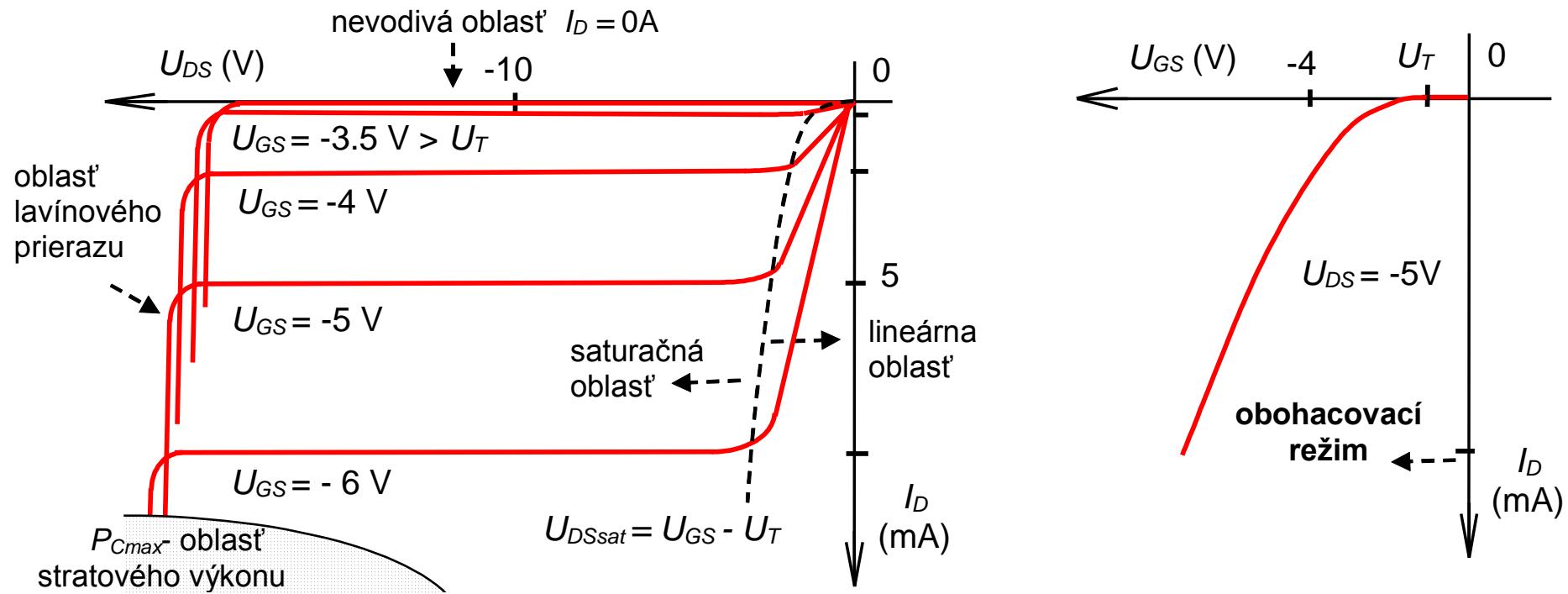
- Výstupné a prevodové V-A charakteristiky NMOS s indukovaným kanálom

Tvorba kanála - inverzia povrchu pod hradlom
Väčšie U_{GS} , vyššia koncentrácia elektrónov v kanáli

V-A charakteristiky MOS FET

Výstupné a prevodové V-A charakteristiky PMOS s indukovaným kanálom

Prahové napätie MOS FET

Prahové napätie U_T MOS tranzistora je minimálne napätie, ktoré je potrebné pripojiť medzi G a S, aby tranzistor bol zopnuty.

NMOS: kladné U_T (+0,6 V)

PMOS: záporné U_T (-0,7 V)

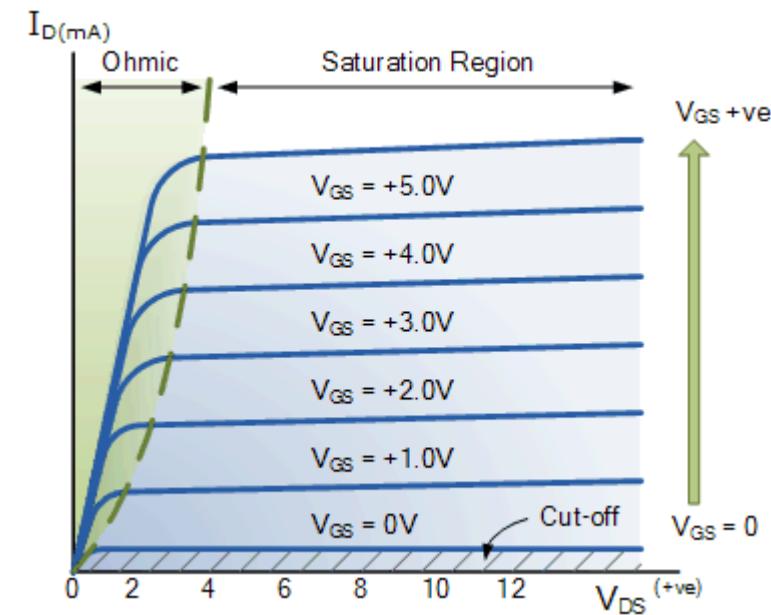
Pracovné oblasti MOS FET

- 3 režimy určené napäťovými podmienkami (U_{GS} , U_{DS})
- Dôležité je prahové napätie U_T

1. Nevodivý režim

- Napäťová podmienka: $U_{GS} - U_T \leq 0$
- Tranzistor je vypnutý $\rightarrow I_D = 0$

UGS – napätie na hradle
 U_T - prahové napätie (Threshold voltage)

Pracovné oblasti MOS FET

2. Lineárny režim

- Pre malé hodnoty U_{DS} tranzistor je v tzv. **lineárnom režime**
- Napäťová podmienka: $0 < U_{GS} - U_T \geq U_{DS}$

$$I_{DS} = \frac{\mu_n C_{ox} W}{L} \cdot (U_{GS} - U_T) U_{DS}$$

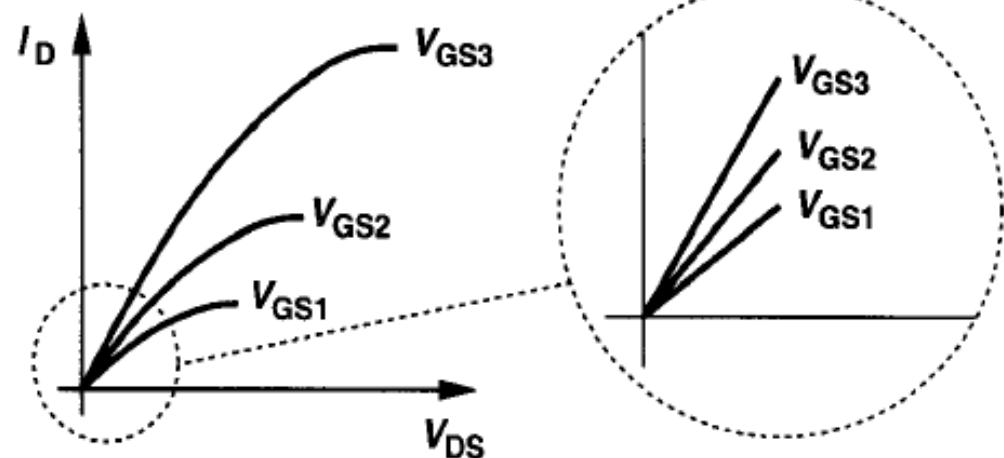
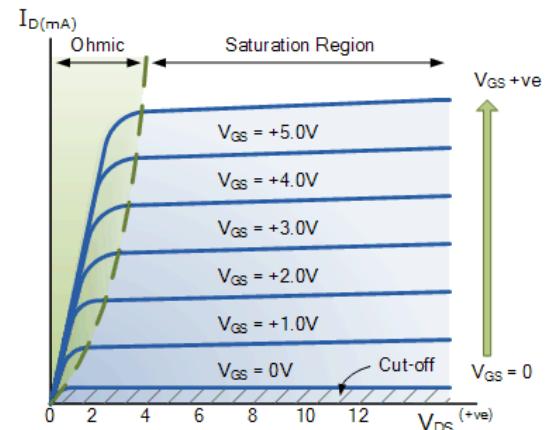
μ_n – pohyblivosť nosičov náboja

C_{ox} – kapacita oxidu na jednotku plochy

(používame $\rightarrow K_p = \mu_n C_{ox}$, K_p technologický parameter)

W – šírka kanála (MOS tranzistora)

L – dĺžka kanála (MOS tranzistora)

V lineárnom režime MOS FET pracuje ako **rezistor alebo spína**

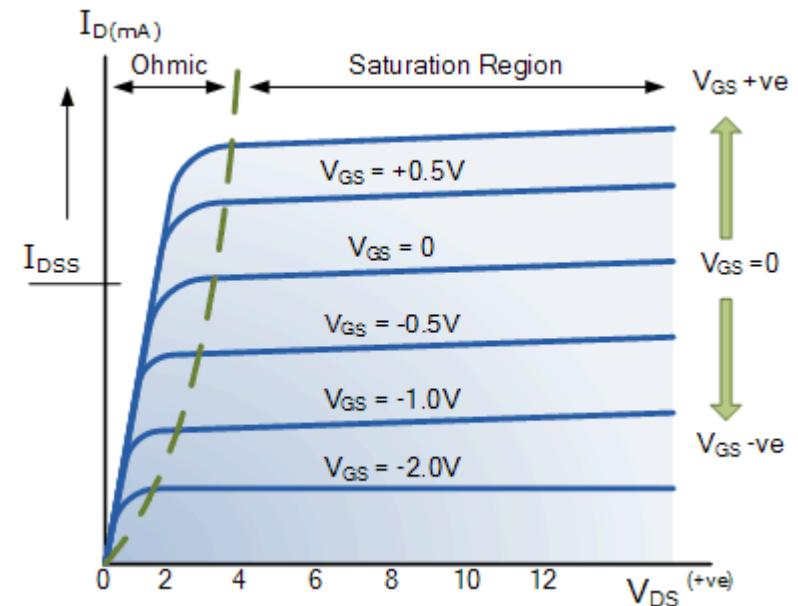
Pracovné oblasti MOS tranzistora

3. Saturačný režim (saturácia)

- Pre veľké hodnoty U_{DS} tranzistor je v tzv. **saturačnom režime**
- Napäťová podmienka: $U_{DS} > U_{GS} - U_T \geq 0$

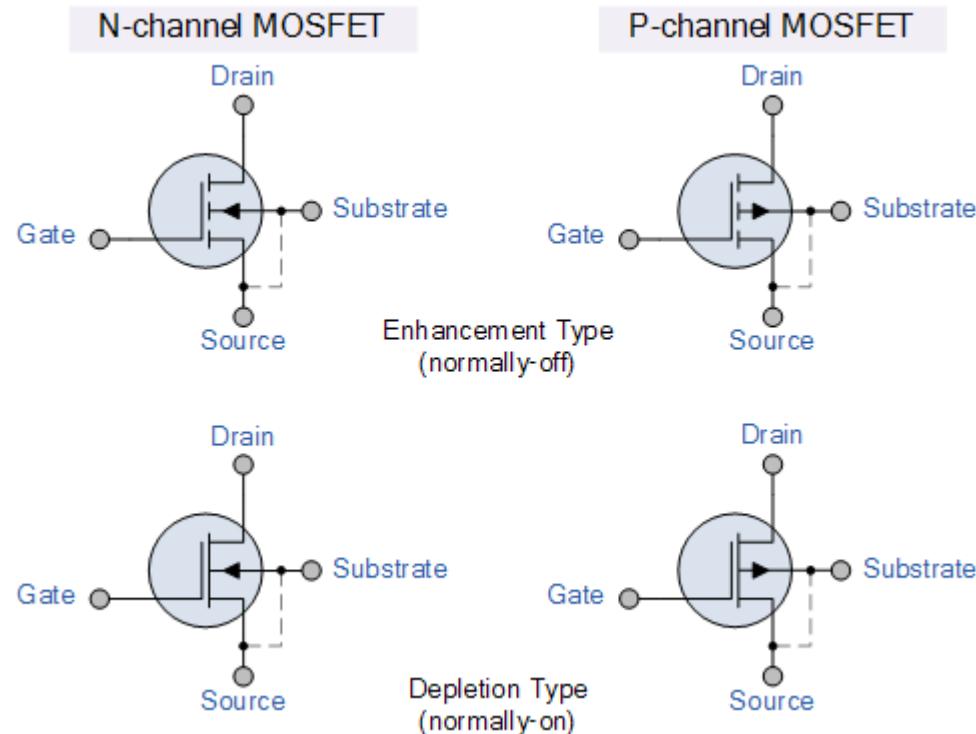

$$I_{DS} = \frac{\mu_n C_{ox} W}{2L} \cdot (U_{GS} - U_T)^2$$

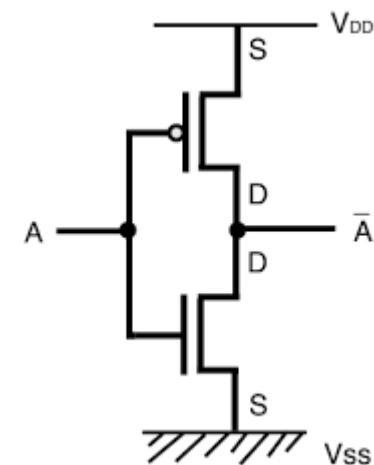

V saturačnom režime MOS FET pracuje ako **zdroj prúdu**

Schématické symboly MOS FET

Symboly používané
v digitálnych IO

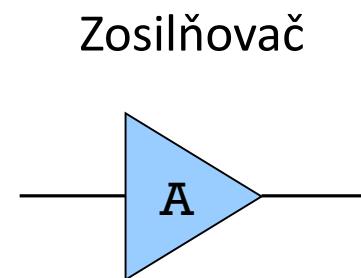

Využitie MOS tranzistora

- Základná súčiastka analógových a digitálnych IO

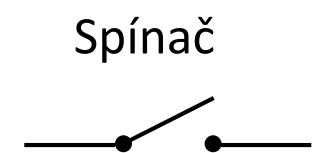
V analógových IO:

MOS FET sa najčastejšie využíva ako **ZOSILŇOVAČ**

V digitálnych IO:

MOS FET sa najčastejšie využíva ako **SPÍNAČ**

MOS tranzistor ako spínač

- Najčastejšie využitie MOS tranzistora v číslicových IO

- **Požiadavky na spínač:**

- Malý odpor spínača v zopnutom stave – R_{ON}
- Nízky úbytok napäťa v zopnutom stave – U_{DS}
- Veľký odpor spínača vo vypnutom stave – R_{OFF}

- Otázka: V ktorom režime bude pracovať MOS tranzistor ako spínač?

Odpoveď: v lineárnom režime

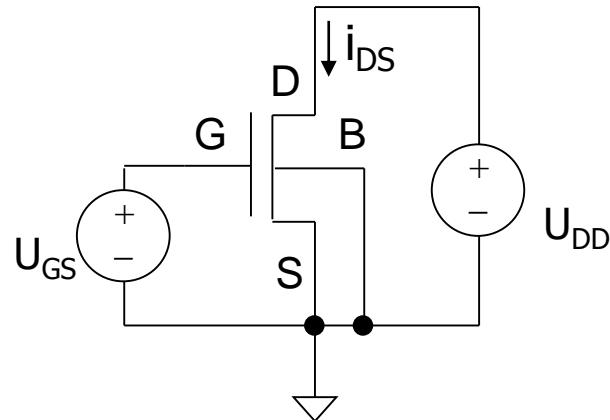
$$I_{DS} = \frac{\mu_n C_{ox} W}{L} \cdot (U_{GS} - U_T) U_{DS} \quad \rightarrow$$

$$R_{ON} = \frac{U_{DS}}{I_{DS}}$$

$$R_{ON} \sim \frac{L}{W}$$

MOS tranzistor ako spínač

■ NMOS ako spínač

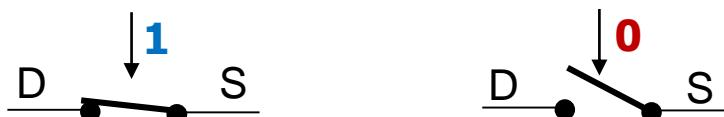

Predpoklad: MOS je ideálny spínač

$$R_{ON}=0 \text{ a } R_{OFF} \rightarrow \infty$$

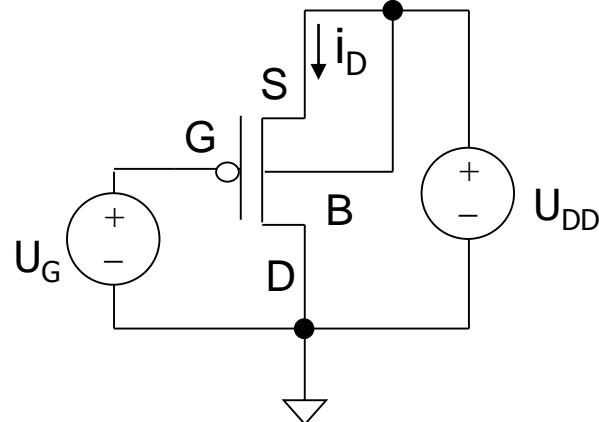
- Digitálne riadený NMOS snímač
  - D vyšší potenciál ako S
  - B na najnižšom potenciáli obvodu (GND)

ak $U_{GS}=U_{DD}$ (log 1) $\rightarrow i_{DS}>0$,   ak $U_{GS}=0$ (log 0) $\rightarrow i_{DS}=0$

MOS tranzistor ako spínač

■ PMOS ako spínač

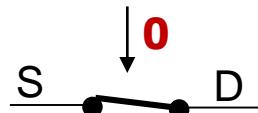
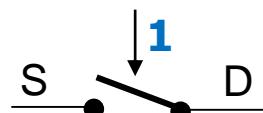
○ Digitálne riadený PMOS snímač

- S vyšší potenciál ako D
- B na najvyššom potenciáli obvodu (VDD)
- PMOS má záporné U_T

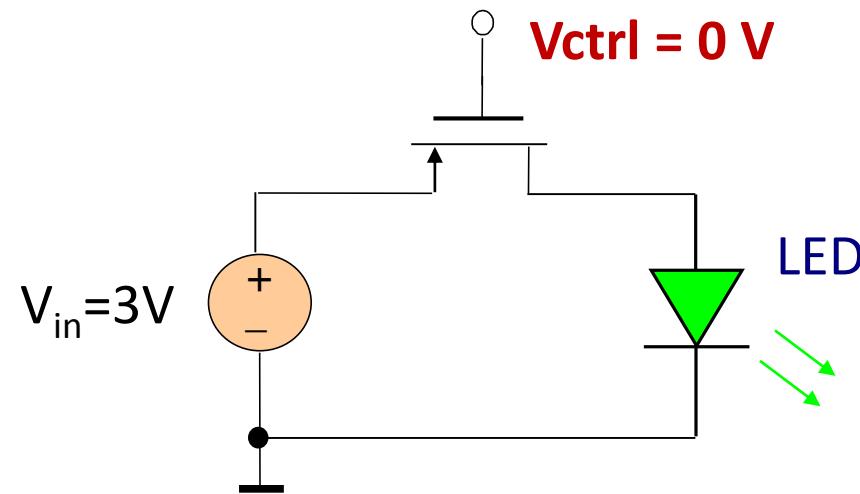
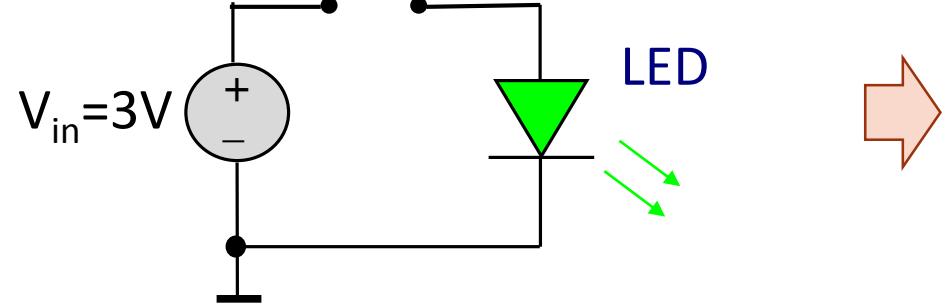
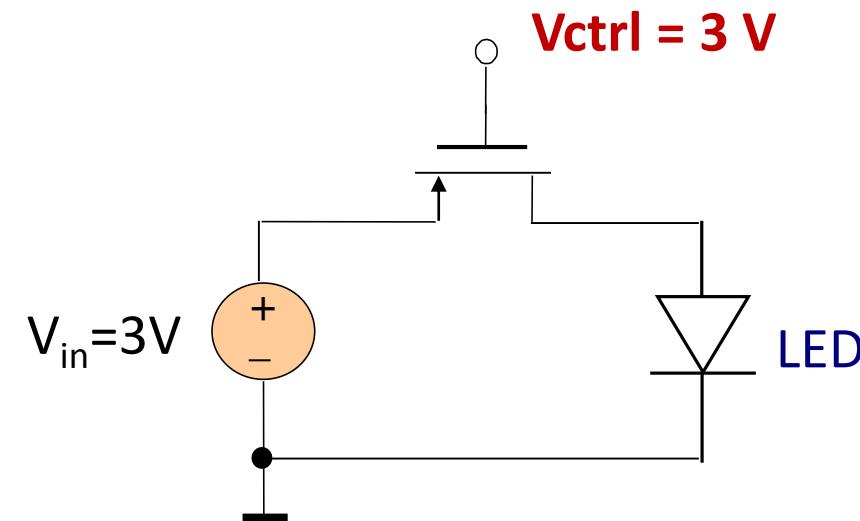
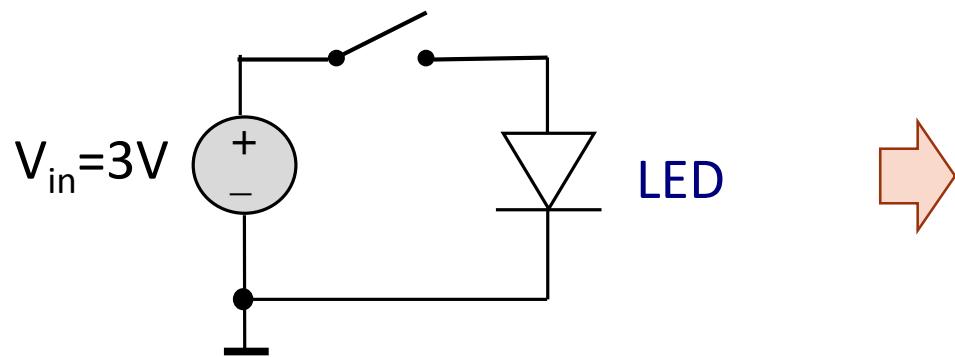
ak $U_G = U_{DD}$ (log 1) $\rightarrow U_{GS} = 0 \rightarrow i_D = 0$

ak $U_G = 0$ (log 0) $\rightarrow U_{GS} = -U_{DD} < U_T \rightarrow i_D > 0$

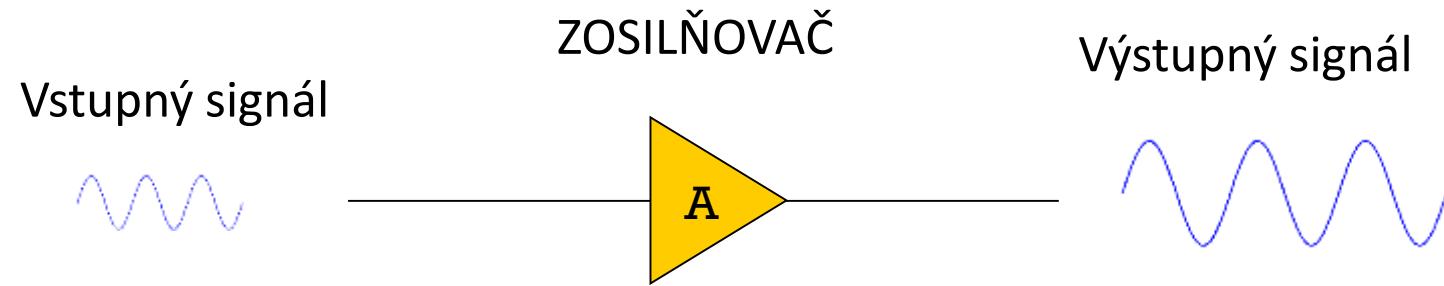

MOS tranzistor ako spínač

- PMOS pre rozsvietenie LED diódy

MOS tranzistor ako zosilňovač

Vstupný signál je na výstupe zosilnený.
Veľkosť zosilnenia určuje tzv. **zisk zosilňovača**

Na zosilnenie vstupného signálu môžeme použiť
ľubovoľný prvok so **zosilňovacou vlastnosťou**

napr. MOS tranzistor